

COIXÍ, del ll. vg. *COXINUM id., derivat de COXA 'anca', perquè serveix per asseure-s'hi damunt. □ 1.ª doc.: fi S. XIII, Llull, i ja en docs. mig-llatins, des de 985.

«Lito uno de drapos cum suo *cuxino*», a. 985 (Cart. Sant Cugat I, p. 143), on és evident que tots els mots són catalans bàrbarament llatinitzats; en forma encara més romànica apareix *coisinos* l'any 1040 i altres de més tardans (en Bast.-Bass., 708). *Cuxins* en un doc. de Breda, a. 1198 (Miret, *Templ.*, 23), que 10 citaré s. v. *llençol*. «Les vànoves, e-ls *cuxins* e-ls anaps e los cetres que Blanquerna havia descarregats de la azembla», Llull (*Blanq.* II, 9.24). Des de l'Edat Mitjana apareix referit no sols als que serveixen per a l'home sinó també als de l'arnès dels animals que llau- 15 ren, etc.: «los *coxins* o collars que lo bestiar té en lo coll, llaurant o carrejant: *tomix*», «DE LA CAMBRA: o llit — *coxi*: pulvinus, pulvinar; *coxinet de galta*: pulvillus», i, per a coixí de puntes: «brodar o obrar: acu pingere --- lo *coxinet*: pulvillus», OPou (*TbPu.*, 20 82, 235, 310).

Usat avui en tota l'extensió del domini lingüístic: pel Nord fins a Cardós i Vall Ferrera: *koši* (1932-3), fins a Eivissa («almohada, *cojín*», PzCabrero), pel S. fins a Pego, Alcoi (*AlcM*), etc. L'oc. *coissi(n)* no era menys antic i arrelat: P. Meyer, *Rom.* XXI, 83-4, el cita en un text baix-llatí de Provença del S. XI; fr. *coussin* (> angl. *cushion*) i it. *cuscino* són també antics i genuïns, mentre que el cast. *cojín* [*coxín*, c. 1495, i Aragó, 1380] i el port. *coxim*, tots dos d'ús 30 més limitat, i amb terminació apocopada, semblen ser manlleus del català (o gallo-romànic); del ll. vg. el mot va passar al germànic occidental: b.-al. ant. *kussin* 'coixí' en les gloses de Trèveris (Holthausen, *Alt-sächs. Wb.*, s. v.), al. mod. *kissen*. No està documentat en llatí propi, si bé ja apareix *Coxsinus* com a cognomen romà, i l'acord de les llengües romàniques revela que ja ve del ll. vg. Per a usos figurats, espt. *coixí de monja* 'eriçol, mateta punxent», T. de Montgrí (1958).

DERIV.: *Coixina*. *Coixinada* aplicat espt. a la tasca que s'imposa la puntaire (Girona, 1910, Malgrat, 1964, Pineda, *AlcM*). *Coixinera* [1430, *DAG.*]; «posareu-m'hi els llençols prims y las *coxineras* blanques», MilàF (*Romlo.*, 210B1), en ús fins a l'Alt Pallars (Tor, Àreu, Farrera, 1932-3) amb el mateix sentit, mentre que a Benasc designa el coixí mateix: «ista *coixinera* ye més dura que una taula» (Ferraz, p. 40); *coixinerada*. *Coixinós*. *Encoixinar*; *encoixinada* [1839, Lab.]; *encoixinament*; *encoixinat*; *encoixinerar*.

COL, del ll. CAULIS, m., 'tija', 'col'. □ 1.ª doc.: Llull, i ja en algun doc. des del S. XI.

En un doc. urgellenc dels volts de l'a. 1050 (en tot cas anterior a 1075) «legna, *kols*, almols, formaticos, ouos ---» (Miret i S., *BABL* VI, 383); en un de c. 1075, «pallea et ligna e *cauls* e porres e cebes e fruita» (Miret, *RBiblCat.* IV, 12) es conserva encara el diftong originari, i no és estrany, tractant-se d'un text del Vallespir. Avui, però, fins i tot en el Capcir apareix unificat el diftong: *kól* anoto als Angles *œn* 60

kól a Puigbaladé (1960), i igualment al llarg de tota la frontera lingüística Nord, p. ex. *kól* a Cardós i Vall Ferrera (Àreu, Tavascan, 1933-4). Altrament veg. el meu article del DCEC. Per a l'etimologia pre-llatina del ll. CAULIS, per al seu sentit genèric fonamental de 'tija, canya' i la probable identitat etimològica amb CAUDA i la seva variant *CAULA/COLA (d'on el cast. i it. merid. *cola*, en part *caula*), veg. *TopHesp.* I, 399. A distingir de *col* hortalissa, un *col* que apareix en *herba-col* i *fer la col*, pertanyents a la família de COAGULARE, veg. QUALLAR.

DERIV.: *Colar*, collectiu (*AlcM*), tractant-se de les anomenades *cols de tronxo* (no sé si és la *col de brotò* o de *Brusselles*), diuen un *kolá de trõnço* en el Maestr. (Catí, 1961). *Coleta* és una herba que envaeix els conreus, a Cintores (maestr.), o creix per certs erms i vessants, en altres terres del Migjorn: en veig a Barxeta (1962) i cap al Baix Segre (Maials, Aitona, 1935), també a l'Alt Aragó (Canfranc, 1966); no sé si és idèntica (o afí) a la *colleja* cast. (que és també un antic diminutiu de CAULIS: CAULICULA); també designa una herba d'aigua: al Palmar, en l'Albufera «una brossa que fa una fulla com de col» (1962), a Dènia una mena d'alga, submarina (1962), cf. *coleta de mar*, Cavanilles, *Obs.* II, 326. D'altra banda a Tortosa creix la *coleta blanca* «que put com les raboses» mentre que la *coleta groga* és una classe de bolet — un «rovelló bo i fi» (Vergés Paulí, *Espurnes* v, 38). *Coler*. *Colet*. *Coleu*. *Colot*.

El conjunt de noms botànics que segueix presenta diversos nexes interns que només un botànic doblat de bon filòleg podrà acabar de precisar. Els *collassos* són els asfòdels o gamons a l'Alt Isàvena (Vallabriga, 1957) — potser de **coljassos*?; refet antonímicament de **colliells* (veg. *curiells*, *coniells*, infra) CAULICELLOS. A Benasc m'anomenen entre les herbes medicinals de muntanya: *kolikèra*, *yerbabuèna*, *çansána*, *tuèra* --- (1965).

Colitxos cat. oriental 'esclafidors, *Silene inflata* Sm.' (Teixidor, *Flora Farm.*, 1871, 1035; Sarradell, *Sota Terra, Club Munt.* I, 125; BDC XVII, 14), mall. *colissos*, Mrn. Aguiló, *Poes.*, 165; no sé si realment és també cat. or., com afirma *AlcM*, però sí que coexisteix a Mall. amb *colis*, que si no m'enganyo s'hi usà també com a pl., Teixidor; arag. *coneles*, *cunillos*, *collellas*, cast. *colleja* ib.; tarrag. *kəliçus* («herba dolenta amb les arrels gruixudes i blanques», BDC VI, 41, amb una *ə* que no sé si és correcta):¹ sembla provinent del ll. CAULICŪLUS, dim. de CAULIS, amb el gènere masculí d'aquest (del fem. -ICULA prové el cast. *colleja* amb el gènere romànic de CAULIS). És ben probable que *colissos* sigui plural, amb doble signe, en lloc de *koliis*; també és versemblant que *colitxos* sigui un plural d'aquest tipus, on *colills*, pronunciat *koliçš* (com es fa amb la -s del plural, darrere palatal, en el Migjorn del Princ. i altres comarques) passaria a *koliçš*, sobretot per obra de la dissimilació causada per la *l* precedent.

CRP.: *Col-i-flor* [1803, Bely., s. v. *col*] cat. or., *col-fló* men. (Arx. Ll. Salv. II, 347; tort. i val., *AlcM*),